

Derleme Makale

İklim Mültecileri ve İklim Mültecileri Kavramını Tanıma Çabası¹

Metecan Çakrak²

Özet

1951 yılında imzalanan Mülteci Sözleşmesi, mülteci tanımını belirlese de, günümüzde zorunlu göç ile iklim değişikliği arasındaki ilişki giderek daha belirgin hale gelmiştir. İklim mültecileri, iklim değişikliğinin etkisiyle şiddetli iklim olaylarına maruz kalarak evlerini terk eden bireylerdir; bu kavram, yasal olarak tanınmasa da tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu çalışmada, iklim değişikliğinin insanlık üzerindeki derin etkileri ve iklim mültecisi tanımının önemi ele alınmaktadır. İklim mültecileri, yaşam koşullarının daha uygun olduğu bölgelerde yeni bir hayat kurmak zorunda kalan bireyler olarak öne çıkmakta; bu durum da onlara dair yasal düzenlemelerin ve koruma mekanizmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sürdürülebilirliği teşvik etmek, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve savunmasız nüfusların daha fazla yerinden edilmesini önlemek için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, iklim mültecileri çağımızın en acil sorunlarından biri olarak değerlendirilmektedir ve uluslararası hukukta bu yeni mülteci kategorisinin tanınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelime: İklim Değişikliği, iklim mültecisi, iklim krizi, sürdürülebilirlik, mülteci, göç.

Jel Kodları: Q01, Q34, Q56

¹ Makale Geliş Tarihi: 13.05.2024 Makale Kabul Tarihi: 16.11.2024

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik, metecan.cakrak@ogr.iu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-5919-6648

Compilation Article

Climate Refugees and the Effort to Recognize the Concept of Climate Refugees

Abstract

The 1951 Refugee Convention established a definition for refugees; however, the relationship between forced migration and climate change has become increasingly evident in today's world. Climate refugees are individuals who are forced to leave their homes due to severe climate events caused by climate change. Although this concept is not legally recognized, it is at the center of ongoing discussions. This study examines the profound impacts of climate change on humanity and the importance of defining climate refugees. These individuals emerge as those who must establish a new life in regions with more favorable living conditions, highlighting the need for legal frameworks and protection mechanisms tailored to them. Additionally, promoting sustainability is vital for mitigating the effects of climate change and preventing further displacement of vulnerable populations. In this context, climate refugees are regarded as one of the most urgent issues of our time, emphasizing the necessity for the recognition of this new category of refugees in international law.

Keywords: Climate change, climate refugee, climate crisis, sustainability, refugee, migration.

JEL Codes: Q01, Q34, Q56

1. Giriş

Dünya tarihinin en büyük yıkımlarından biri olan İkinci Dünya Savaşı (Armaoğlu, 2019, s.362) sona erdikten sonra 1950'li yıllarda insanoğlu, üzerinde yaşadığı dünyada kendisi tarafından kullanılmakta olan kaynakların sınırsız olmadığını ve bu kaynakların bir gün sona erebileceğini kavradı (Yücel & Kurnaz, 2021, s.26). İnsanlık için özellikle çevresel yıkımların daha görünürleşmesinden sonra, ekonomi mi çevre mi sorunsalı üzerinde daha çok düşünölmeye başlandı. Hızlı nüfus artışı ve ekonomik büyüme, doğal kaynakların yüksek düzeyde kullanılmasını gerektirdi. Daha sonra çevrenin önemi ortaya çıktı ve çevre, ölkeleri sürdürülebilir yönetim konusunda zorlamaya başladı.

İklim değışikliğı, özellikle halihazırda yaşanmakta olan şiddetli kuraklık olaylarına, buna bağılı olarak ortaya çıkan kıtlık felaketlerine ve tüm bu yaşananlar sonucunda nüfusun yerinden edilmesine neden olduğundan insanlık için tehditler oluşturmaktadır. İklim mültecisi, iklim değışikliğı ve doğal felaketler gibi çevresel faktörler nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan kişilere verilen genel bir isimdir ve günümüzde çevresel faktörlerin etkisiyle evlerini terk etmek zorunda kalan ve başka yerlere göç eden insanları tanımlamak için kullanılmaktadır. İklim mültecileri; seller, kuraklık, deniz seviyesi yükselmesi gibi çeşitli ekstrem doğa olaylarının sonucunda ortaya çıkabilmekte ve yaşadığımız yüzyılda görünürlükleri daha fazla olmaktadır.

2. Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra hükümetler ve kurumlar, göç ve mültecilerin statüsünü belirleme, bunların tanımını yapma ve bu kavramlara rehberlik etme konusunda çalışmalara başlamışlardır (Ekşi, 2016, s.15; Van Selm & Newman, 2003, s.13). 1948 yılında Birleşmiş Milletler (BM), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni ilan etti (Armaoğlu, 2019, s.376; Universal Declaration of Human Rights, 2022) ve bu belge, insan hakları tarihinde bir dönüm noktası olarak görölmektedir. Dünyanın tüm bölgelerinden farklı yasal ve kültürel geçmişlere sahip temsilciler tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10 Aralık 1948'de Paris'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilerek tüm dünyaya ilan edildi (Doğan, 2020, s.133). İlk kez uluslararası bir yasal belge, "herkesin zulümden başka ölkelerde sığınma talep etme ve bu haklardan yararlanma hakkına sahip olduğunu" ifade etti (Berchin vd., 2017, ss. 147-150).

1951 yılında BM, savaşların sebebiyle ortaya çıkan kitlesel zorunlu göç akımlarının bir sonucu olarak mültecilerin statüsüne ilişkin bir kongre organize etti. Bu kongrede daha önceden bilinen mülteci tanımını açıklama gerekliliğı sonucu mülteci tanımlaması yapıldı. 1951 Cenevre Konvansiyonu olarak bilinen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1. maddesinin A bendinin (2). Paragrafında yapılan tanıma göre mülteci;

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından geçerli sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen milliyetsiz kişi” şeklinde tanımlandı (Ekşi, 2016, ss.16-17; Perruchoud & Redpath-Cross, 2009; United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2022).

1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, küresel anlamda mültecilere yönelik yapılan çalışmaların merkezinde olan temel yasal belgelerdir. İmzalanan antlaşmaların birine veya her ikisine birden taraf olan yüz kırk dokuz devlet ortaklaşa olarak “mülteci” terimini tanımladı ve mülteci haklarının yanı sıra devletlerin mülteci haklarını korumaya yönelik yasal boyutta yükümlülüklerini temel noktalarıyla ortaya koydu. Bu aşamada ortaya konulan temel ilke ve yaklaşım, bir mültecinin yaşam hakkına veya özgürlüğüne yönelik ciddi tehditlerle karşılaştığında ülkesine geri gönderilmemesi gerektiğine dayanan düşünce olan geri göndermeme ilkesidir. Yapılan çalışmaların temelinde hep bu ilke bulunmaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2022).

1951 Mülteci Sözleşmesi, uluslararası mülteci rejiminin hâlâ merkezi konumunda bulunmaktadır (Ekşi, 2016, s.22). Ancak mevcut durumda uluslararası alanda yaşanan güncel olayların ortaya çıkardığı farklı mülteci türleri hesaba katılmalıdır. Bu yapılarak önceki mülteci kavramı günümüz dünyasında sık sık tartışmaya açılmış ve bu durum daha önceki tanımın dar sınırlarını ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası camiada yapılan mülteci tanımlamalarına ek olarak, bazı ülkeler vatandaşlarına ikincil koruma sağlamak için kendileri tarafından belirlenen mülteci tanımlarını ortaya koydu. Ülkeler ayrıca, 1951 Sözleşmesi'nin tanımadığı mülteci statüsü kapsamındaki bazı yönleri genişletmek istedi. Bu yönler örneğin işkence riski, ölüm cezası, silahlı çatışma durumu, çevresel felaketler, doğal kaynakların yokluğu gibi problemleri içermektedir (Ekşi, 2016, ss.17-18). Yeni tanımlar, mevcut yasal tanımın genişletilmesine, yardımcı destek ve koruma gerektiren insanlara destekte bulunmak için alan bırakılmasına ve farklı göçmen kategorilerini tanıma imkânının genişletilmesine olanak tanımaktadır.

3. Mülteciler ve Küresel Ölçekte Çevresel Değişimler

L. Brown 1970 yılında “çevresel mülteciler” kavramını popülerleştirdi (Karamişe, 2021, s.135). Kavramın temelinde yatan tartışmalar 1985 yılında (El-Hinnawi, 1985) Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) hakkında bir makale yayınlamasıyla başladı (Boyacı, 2020, s.46). Buna göre çevre mültecileri, “geleneksel yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak terk etmeye zorlanan” kişiler olarak tanımlandı (El-Hinnawi, 1985, s.4) çünkü ortaya çıkan

çevresel yıkım bu kişilerin yaşam alanlarını ve kalite düzeylerini temelden değiştirmekte, olumsuz anlamda etkilemektedir. Bunun temelinde, iklim değişikliği sebebiyle oluşan kuraklık, ormanların yok olması, şiddetli mevsimsel değişimler, toprak kayması, aşırı yağış vs. doğa olaylarının insanların yaşam alanlarını yok etmesi bulunmaktadır ve bunlar geri döndürülemez tahribatlardır (El-Hinnawi, 1985, s.7; Myers, 1997, s.168).

Doğal afetler veya insanlık temelli sebeplerden dolayı oluşan çevresel bozulmalar, insan hayatını çekilmez hale getirmekte (Yücel & Kurnaz, 2021, s.110) ve sonuç olarak mağdurlarına yaşadıkları coğrafyaları terk etmekten başka seçenek bırakmamaktadır (Bettini, 2013, s.63). Öte yandan çevre mültecilerinin ortaya çıkmasında çığ düşmesi, deprem gibi çok çeşitli başka sebeplerde bulunmaktadır. Buna göre çığ ve deprem gibi yerel felaketler sebebiyle geçici olarak yerinden edilenlerin yanı sıra, çevresel bozulma, geçim kaynakları ve/veya sağlıklarına tehdit oluşturduğu için bazı insanları göç etmek zorunda bırakmaktadır. İlaveten çölleşme ve/veya yaşam alanlarında kalıcı değişikliklerle sonuçlanan arazi bozulması sebebiyle başka bir coğrafyaya göç edip oraya yerleşenler, başta toprak ve su kaynaklarına ilişkin anlaşmazlıklar nedeniyle yaşanan “çevresel çatışma” sonucunda ortaya çıkan mağdurlar ve deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle yerinden olanlar ve/veya olması muhtemel mağdurlar, diğer göç edenler kategorisinde bulunmaktadır (Berchin vd., 2017, s.148; Climate Refugees, 2022).

(Myers, 1993) Ormanların yok olması, çölleşme, gıda ve tarım yetersizliği, işsizlik, yoksulluk, küresel ısınma ve nüfus artışının yarattığı çevre sorunları nedeniyle insanların göç edeceği ve 2050 yılına kadar 150 milyon çevre mülteci olacağı tahmin edilmektedir (Berchin vd.,, 2017, ss.147-150). Çevresel yerinden edilmenin yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve sosyal bir sorun olduğu ortaya konulmaktadır, yanı sıra bu sorunun katlanarak büyümesinin, insanlığın 21. yüzyılda karşılaşacağı en büyük krizlerinden biri olacağı ileri sürülmektedir. Benzer şekilde yapılan çalışmalara ve Birleşmiş Milletler kaynaklarından elde edilen verilere göre sadece 2020 yılında doksan dört farklı ülkeden, yaklaşık yirmi beş milyon insanın iklim mülteci konumuna düştüğü ve 2050 yılında bu sayının yaklaşık olarak bir milyar civarına ulaşması beklenmektedir (COP27, 2022).

“Çevresel olarak yerinden edilmiş kişiler” (*environmentally displaced persons*) (EDP) kavramı, mülteci kavramını kullanmaktan kaçınmak isteyen kişi, kuruluş ve/veya devletlerce ekolojik tehditler sebebiyle tehlikeye maruz kalan insanları tanımlamak için ortaya atılmıştır (Berchin vd., 2017, ss.147-150).Şu anda çevresel mültecilerle ilgili savunucu grupları, sosyal bilimciler ve araştırmacıları en çok endişelendiren nokta konuya dair kesin bir tanımın olmaması değil, bu insanlar için yasal statü ve normatif korumanın bulunmamasıdır. Bu boşluk çevresel sıkıntı nedeniyle zorla yerinden edilme sorununu ele alma ve yerinden olma riskine maruz kalan grupların sorunlarını iyileştirmeye yönelik önlemleri teşvik etmektedir (COP27, 2022; The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2022; The International Organization for Migration (IOM), 2022).

(El-Hinnawi, 1985, s.5) ve (Jacobson, 1988, s.257) tarafından ortaya atılan tanımlar geniş ve basit olsa da her iki yazar da üç farklı çevresel mülteci kategorisi tasarladı ve bu kavramın ortaya çıkış sebebini oluşturan tetikleyici mekanizmaları tanımladı. Birinci kategori, “geçici çevresel yıkım sebebiyle geçici olarak yerinden edilen ancak doğal bir afet veya çevresel yıkım olayının tehlikeli etkilerinin geçmesinden sonra yaşam alanlarına geri dönen” insanlarla ilgilidir. İkinci kategori ise çevreleri ve iklimleri üzerindeki insanlık aktiviteleri kaynaklı sebepler yüzünden yaşam alanlarını sürekli olarak terk etmek zorunda kalan mültecileri kapsamaktadır. Üçüncü ve son kategoride, çevresel bozulma ve ortaya çıkan yıkıcı etkileri sebebiyle daha iyi şartlarda ve olanaklarda geçim kaynağı aramak için göç etmeye karar veren insanlardan oluşmaktadır (Berchin vd., 2017, ss.147-150).

4. İklim Değişikliği ve Geçim Kaynakları

İklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin mevcut durumu ve yapılması gereken çalışmaların anlatıldığı uluslararası birçok rapor vardır (COP27, 2022; UNICEF, 2022; World Bank, 2021). İklim değişikliğinin ve zorunlu göçlerin etkilerini derinlemesine analiz ederek, iklim değişikliğinin genellikle insan kaynaklı nedenleri olduğunu ve mevcut çevresel, ekonomik ve sosyal kırılganlıkları şiddetlendirdiğini ileri sürmektedir (Berchin vd., 2017, ss.147-150). O halde iklim mültecileri, oldukça yeni bir kavramdır (Ekşi, 2016, s.17) ve hala gelişmektedir (Boyacı, 2020, s.71). Bu nedenle bu terimi çevreleyen tartışma iklim değişiklikleri yoğunlaştıkça ortaya çıkmaktadır (Farbotko & Lazrus, 2012, s.384).

BM başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından ortaya konulan veriler, dünya çapında sosyo-ekonomik sorunların arttığını göstermektedir. Ülkelerin milli gelirlerinde, ihracat ve ithalat miktarında, küresel enerji talebinde, şehirleşme oranlarında, ulaşım taleplerinde ve ulaşım altyapı imkânlarında, tarımsal aktivitelerde ve tarımsal gübre kullanımlarında, su tüketimleri ve suya olan ihtiyaçlardaki gibi birçok sorunda artış göze çarpmaktadır. Bu sorunlar sera gazlarının artışı, okyanus asitlenmesi, su kaynaklarının kirlenmesi, orman ve tarım arazilerinin yok olması, küresel iklim değişikliği, artan küresel ve bölgesel çatışmalar başta olmak üzere birçok sorunu da beraber getirmektedir. (Letcher, 2021). Örneğin Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) araştırmalarına göre şu an dünyada mevcut düzen devam ederse 2030 ile 2052 yılları arasında küresel ısınma seviyesi + 1,5 dereceye ulaşacaktır (The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2022; Yücel & Kurnaz, 2021, s.23). Yine aynı şekilde devam eden insan aktiviteleri sonucunda WWF’ nin yayınladığı “Living Planet” raporuna göre, 1970-2014 arasında gezegenimizde yaşamakta olan canlı çeşitlerinin oranı yaklaşık olarak %60 azaldığı ve canlı çeşitliliği artık alarm verici boyutlara ulaştı (Living Planet Report 2020, 2022) .

Dünya Bankası tarafından yayınlanan verilere göre, hızlı kentleşme ve artan dünya nüfusunun neden olduğu küresel yıllık atık üretiminin, 2016’da 2,01 milyar tondan önümüzdeki 30 yıl içinde 3,4 milyar tona ulaşması

beklenmektedir. Bu iklimi olumsuz etkilemekte ve insan sağlığının yanı sıra ekolojik çevreye de zarar vermektedir. Yine aynı şekilde Dünya Bankası tarafından ortaya konulan raporda plastik atıklar konusunun özellikle sorunlu bir konu olduğu düzgün bir şekilde toplanıp yönetilmez ise, mevcut su kaynaklarımızı, su yollarımızı ve ekosistemleri yüzlerce yıl boyunca kirletecekleri ortaya konulmuş ve bu hususun yıkıcı etkilerinden bahsedilmiştir (Kaza vd., 2018, s.115). Gerçekleşen bu insanlık aktiviteleri sadece ekolojik soykırımlara neden olmakla kalmayıp aynı zamanda bu ekolojik soykırımların sonucunda sosyo-ekonomik çatışmalara da neden olmaktadır (Farbotko & Lazrus, 2012, s.386; Kodji vd., 2021, ss. 1-7; Letcher, 2021).

Yukarıda açıklanan sebepler ve temelinde iklim değişikliğinin yol açtığı yer değişikliği, esasında zorunlu göçün bir şeklidir çünkü hem bu insanlar hem de toprakları, iklim değişikliğinin zararlı ve geri döndürülemez etkilerinden olumsuz anlamda etkilenmektedir. İşte tamda bu sebeplerden dolayı iklim mültecisi statüsünü alarak yaşam alanlarını istemeden terk etmek zorunda kalmışlardır (Berchin vd., 2017, ss.147-150; Bettini, 2013, s.66; Ekşi, 2016, s.19). Bu şekilde sınıflandırmaya tabi tutulan insanların “iklim mültecileri” mi yoksa “zorla iklim göçmenleri” olarak mı adlandırılması hususu da mevcutta ayrı bir tartışma konusu olarak devam etmektedir. Bu aşamada (Brown, 2016) tarafından ortaya atılan şu tespit gerçekten ilginçtir ve Brown’a göre mülteci kelimesi halka duygusal bir duyarlılık oluşmasına sebep olurken, “göçmen” kelimesinin olumsuz bir anlamı vardır ve bu insanların çok daha iyi bir yaşam kalitesi sağlayabilmek amacıyla kendiliğinden hareket ettiğini düşündüğünü ortaya koymaktadır.

“iklim mültecileri” tanımlaması kulağa daha dostane gelse de tanımın koruması altındaki kişiler bu tanımın gereklerini yerine getirmemekte ve 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında haklarını elde edememektedir. 1951 yılında imzalanan Mülteci Sözleşmesi’ne göre bir kişiyi mülteci olarak sınıflandırmanın temel şartı: siyasi zulümden kaçma durumudur (Ekşi, 2016, s.16) ki bu husus belirgin bir doğal neden sonucu ortaya çıktığı için “iklim mültecileri” için geçerli değildir (Bose & Lunstrum, 2014, s.6).

Amerika Birleşik Devletleri (White House, 2021) ve Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan rapora göre (United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2022), aşırı hava olaylarının (örn. kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi) yaşanma frekanslarının artması, iklim değişikliği mültecilerinin artmasına sebep olacaktır. Yapılan çalışmalar ve ortaya çıkan veriler daha önceden yapılan çalışmaları güçlendirmekte ve çevresel mültecilerin 2050’ye kadar katlanarak büyümesine ilişkin tahminlerin haklılıklarını ispat etmektedir (BBC, 2020; Myers, 1993). Dünyanın ekosistemini tehdit eden ve tüm insanlığı göç etmeye iten ana faktörlerden biri iklim değişikliği kavramı ve bu kavram sonucunda ortaya çıkan yıkıcı etkilerdir. (BBC, 2020; Climate Refugees, 2022; COP27, 2022). İçinde yaşadığımız yüzyıl içerisinde şiddetli bir ekonomik kriz ve Afrika Boynuzu bölgesinin şimdikiye kadar karşı karşıya

kaldığı en kötü kuraklıklara maruz kalan ülkelerde yaşanan hususlar, bu vahim senaryoyu karakterize etmiş ve sonuç olarak zorunlu göç akışlarını sebep olmuştur.

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yayınlanan raporlarda Afrika kıtasının tüm nüfusu 1,4 milyar olduğu ve verilere göre yedi yüz milyon insanın 2030 yılında iklim mülteci konumuna düşeceği düşünüldüğünde insanlığı bekleyen büyük tehlike daha net anlaşılmaktadır (Climate Refugees, 2022). Güncel durumda da Doğu Afrika’da Somali, Etiyopya ve Kenya’yı içeren ve Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede on üç milyon insanın şiddetli açlıkla karşı karşıya kalmasıyla kırk yılın en kötü kuraklığı yaşanmakta ve bu coğrafyada yaşayan insanlar hayatta kalabilmek adına yaşanabilir başka alanlara göç etmeye çalışmaktadır (Climate Refugees, 2022; COP27, 2022).

Tüm bu yaşanan olayları tetikleyici bir unsur olarak 21. yüzyılın başında bir gıda krizine yol açmaktadır (Farbotko & Lazrus, 2012, s.66; Myers & Kent, 2001). İşte bu veriler göstermektedir ki iklim değişikliğinin neden olduğu göç, hem geçici (örneğin, insanlar şiddetli bir fırtınadan veya kuraklıktan kaçtığında) hem de kalıcı olarak (örneğin, bir topluluk, bir şehir ve hatta bir ülke) yaşanamaz hale geldiğinde meydana gelebilir (World Bank, 2022) ve bu husus bazı küçük ada devletlerinde hali hazırda yaşanmaktadır (Bettini, 2013, s.65; Farbotko & Lazrus, 2012, s.383).

Küresel ölçekte, günümüzde daha çok insanı göç etmesine sebep olan aşırı hava olayının başında deniz seviyesinin yükselmesi hususu gelmektedir (Berchin vd., 2017, ss.147-150; Farbotko & Lazrus, 2012, ss.384-385; Molla vd., 2014; Williams, 2008). Bu aşamada bu hususlardan en çok etkilenen ülkeler, topografik yapıları, alçak yükseklikleri ve kıyı erozyonu, artan kuraklık şiddetleri, mercan ağarması ve fırtına dalgalanmaları nedeniyle Pasifik’teki “Gelişmekte olan Küçük Ada Devletleri (“Small Island Developing States) (SIDS)” dır (COP27, 2022; Farbotko & Lazrus, 2012, ss.383-384). Bu bahsi geçen pasifik adaları tamamen su altında kalma tehdidiyle karşı karşıyadır ve eğer bu durum gerçekleşirse yaşanmaz hale geleceklerdir (Berchin vd., 2017; Farbotko & Lazrus, 2012, s.384). Kiribati ve Tuvalu hakkında yapılan çalışmalar göstermektedir ki (Shamoun vd., 2021) bu iki ada ülkesi 2050 yılına kadar yaşanmaz hale gelecek ve halkları dünyanın ilk ‘iklim mültecileri’ ne dönüşecektir. Ayrıca bu iki devlet başta olmak üzere iklim değişikliği sebebiyle ortadan kaybolma tehdidinde maruz kalan devletler ‘Kaybolan Devletler’ olarak medyada ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlarda sıklıkla yer alan en güncel örnekler olarak dikkatleri çekmektedirler (Berchin vd., 2017, ss.147-150).

Örneğin Kiribati, Güney Pasifik’te bulunan küçük bir devlettir ve otuz iki atol ve yükseltilmiş bir mercan resifi içermektedir (Shamoun vd., 2021). Kiribati’nin nüfusu 121.152 kişidir (United Nations Department of Economic

and Social Affairs, 2022) ve bu nispeten küçük ülkenin karşılaştığı büyük problemler bulunmaktadır. İklim krizi ve sonrasında ortaya çıkan iklim değişikliği nedeniyle Kiribati’de su sıcaklığı yükselirken, bu durum su yetersizliği ülke sakinleri için büyük bir sorun olmaya başlamış ve bu husus devam etmektedir (BBC, 2020; Shamoun vd., 2021). Kiribati vatandaşlarının karşılaştığı diğer bir zorluk da gelgitler sebebiyle meydana gelen hasardır ve aynı zamanda harita üzerinden Kiribati incelendiğinde bazı istisnalar dışında, Kiribati adalarının çoğu deniz seviyesinden sadece 5 metre yüksekliktedir. Tüm bu sebeplerden dolayı da bu gelgitler ülkeye yıkıcı zararlarda vermektedir. Bu yaşanan iklim değişiklikleri sebebiyle doğal olaylar yolların ve binaların daha kolay sular altında kalmasına sebep olacaktır ve bu husus yalnızca bir ana asfalt yolu olan adalarda son derece hayati sorunlara yol açabilecektir (Shamoun vd., 2021).

Bu husus sadece Kiribati özelinde karşılaşılan bir durum değildir ve öyle de olmayacaktır. Kiribati gibi coğrafi ve fiziki özelliklere sahip olan diğer küçük ada uluslarına bakıldığında, karşılaştırılabilir coğrafyaları nedeniyle önümüzdeki on yıllarda benzer etkiler görülecektir (Berchin vd.,2017; Bettini, 2013; Shamoun vd., 2021) ve tüm bu hususlar sebebiyle iklim göçlerinin yönleri ve şiddetleri bölgesel olarak değişmekle beraber etkileri küresel anlamda yıkıcı olarak hissedilecektir.

Benzer şekilde yapılan başka bir çalışma ise Maldivler ‘in başkentinin önemli bir kısmının 2025 yılına kadar sular altında kalabileceğini göstermektedir ve fırtınalar veya su kıtlığı gibi diğer doğa olaylarının da küçük ada devletleri için önemli riskler oluşturduğunu ortaya koymuştur (Jolly & Ahmad, 2019, ss.15-45) ve iklim değişikliği Maldivler’de yaşayan insanların evlerini, geçim kaynaklarını ve hayatta kalmalarını tehdit etmektedir (UNICEF, 2022).

Benzer şekilde iklim kriziyle beraber yoğun bir tehdit altında kalmaya başlayan ve vatandaşları iklim mültecisi konumuna düşmesi muhtemel olan Barbados başbakanı Mia Mottley, Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen 2022 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı veya daha bilinen adıyla COP27 konferansında sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan dünyada iklim krizi konusunda başarısız olduğunu söylemiş, ülkesi başta olmak üzere insanlığı bekleyen tehlikeler hakkında bir konuşma gerçekleştirmiş ve hükümetler iklim kriziyle mücadele konusunda başarısız olurlarsa, yüzyılın ortalarına kadar dünya çapında bir milyar kişinin iklim mültecisi pozisyonuna düşeceğini iletmıştır (Greenfield vd., 2022)

Barbados özelinde iklim değişikliği temelli yıkıcı doğa olaylarına ek olarak ülkede kuraklıkların yaşanma süreleri giderek artmakta, içme suyu kaynakları kurumakta, tehdit altında kalmakta ve son olarak da yiyecek yetişmesi zorlaşmaktadır. 290.000 kişilik nüfusa sahip olan ve coğrafi şekli gözyaşı damlası şekline benzeyen

bu ada, Birleşmiş Milletler'in şimdiden su kıtlığı yaşayanlar sınıfında tanımladığı Karayip adalarından birisidir ve yaşanan kuraklıklar orman yangınlarına sebep olmakta, daha fazla bitki örtüsünü ve mahsulünü yok etmektedir (Lustgarten, 2022).

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak şiddetli bozulma tehdidi altındaki bir başka ülke de "suyla ilgili iklimsel tehlikelere" maruz kalan Bangladeş'tir (Molla vd., 2014, ss127-128). Mevsimlik göçler yeni olmamakla birlikte çevresel olaylar ve ülkenin sosyal ve ekonomik kısıtlamaları nedeniyle göçmen akışlarında yoğunluk yaşanmaktadır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yayınlanan veriye göre, 2019 yılı itibariyle Bangladeş'te iklim kaynaklı yaşanan felaketler sonucunda 4,1 milyon kişi yani toplam Bangladeş nüfusunun yaklaşık olarak %2,5'lük kısmını oluşturan kısım yer değiştirmek zorunda kalmıştır (The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2022). Yine benzer şekilde Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporda da Bangladeş 2050 yılına kadar 19,9 milyon iç iklim mültecisine sahip olacağını verisi tahmin edilmektedir (World Bank, 2021) ve bu rakamlar bölge temelinde önemli bir rakamdır (Ahmed & Choat, 2022).

Afrika kıtasının doğusu ve boynuzu şiddetli kuraklıkla boğuşurken, Bangladeş artan sellerle karşı karşıya kalmaktadır ve bu hususa sebep olarak gösterilen muson yağışlarının, artan sera etkisinin bir sonucu olduğu gerçeği düşünüldüğünde, iklim değişikliğinin önemli bir şiddetlendirici faktör olduğu realitesi karşımıza çıkmaktadır (Ahmed & Choat, 2022; Jolly & Ahmad, 2019). Tüm bu bilgiler ışığında ortaya çıkan veriler göstermektedir ki Bangladeş'te milyonlarca insan yaşanan bu durumlar sebebiyle göç etmektedir ve bu husus kendisiyle beraber komşu ülkeleri de etkileyen bir boyuta çoktan ulaşmıştır.

Bu aşamada aklımıza gelen en yıkıcı örneklerden biri de Pakistan da yaşanan sel felaketidir. Yaşanan felakette yaklaşık olarak 1739 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık olarak 13 bin kişi yaralanmıştır ve iki milyondan fazla ev yıkılmıştır. Yaklaşık olarak 24 bin okulun, 1500 sağlık tesisinin ve binlerce kilometre yolun ve altyapının bakımdan geçirilmesi veya yeniden yapılması gerekmektedir (Afridi, 2022). Yaşanan iklim değişikliği sebebiyle ortaya çıkan bu yıkıcı doğa olayını ve etkilerini tüm dünyaya anlatmak için Pakistan Başbakanı Şehbaz Şerif, Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde düzenlenen 27. BM İklim Değişikliği Konferansı'nda konuşma yapmış ve bu ve bunun gibi iklim krizi sebebiyle yaşanan olayları ve iklim göçmenleri kavramını tüm dünyaya anlatmıştır (COP27, 2022).

5. Sonuçlar

21. yüzyılın başında, mülteciler ve sınıflandırması konusu birçok sebepten dolayı ortaya çıkmaya başlamış ve üzerinde tartışmalar yaşanmış, devam eden süreçte de çevre mülteci tanımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Çevresel mültecilere ilişkin ilk tanımlardan biri, 1985 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programında (United Nations

Environment Programme (UNEP) El-Hinnawi'nin bu göçmenleri herhangi bir çevresel olaydan etkilenen, bunun sonucunda yaşam koşulları yaşanamaz hale gelen ve yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan kişiler olarak tanımlamıştır (El-Hinnawi, 1985, s.5). Bu zamandan sonra önümüzde bir gerçeklik olan bu hususu tanımlamak için birçok çalışmalar yapılmış ve bunu kategorize etmenin elzem bir hal aldığı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde iklim mültecileri kavramı yasal olarak tanınmasa da, küresel iklim değişikliğinin yoğunlaşması nedeniyle bu tanımlamalar özelinde tartışmalar artmaktadır. Yaşanan gelişmelerin sonucunda da bu mültecilerin daha spesifik bir alt kategorisi popüler hale gelmeye başladı: iklim mültecileri. İklim mültecisi, gerçekleşen etki çapı büyük, şiddetli iklim olaylarının etkisiyle evini ya da ülkesini terk etmek zorunda kalan, kendisini güvensiz durumda hisseden ve tüm bu etkilerden dolayı başka bölgelere ya da ülkelere göç ederek yaşamak zorunda bırakılan kişidir.

Günümüz uluslararası camiası iklim değişikliği ve onun yıkıcı etkilerini tanımlama ve ortadan kaldırma konusunda birçok çalışma gerçekleştirmesine rağmen, ortaya çıkan iklim göçmenleri konusunda sorunları çözmek için bir çalışma yapmamaktadır. Dahası iklim mültecileri kavramının tanınması, açık ve spesifik önlemlerle düzenlenerek uygun bir koruma rejiminin oluşturulması yolunu insanlık için açabilir. İşte tam olarak bu aşamada, iklim mültecilerinin yasal olarak kabul edilmesi ve tanımlanması, iklimle ilgili tehlikeler nedeniyle bölgelerinden ve ülkelerinden geri dönülemez şekilde ayrılan insanlar için hayati önem arz etmektedir.

Yapılan çalışma ve değerlendirmelerden anlaşıldığı üzere, iklim mültecilerine yönelik ulusal ve uluslararası yasal çözüm yolları sınırlı, etkisiz ve çoğu zaman sorunla başa çıkamayacak seviyelerde kalmıştır (Bates, 2002, s.475). İklim mültecilerini tanımlama anlamında yasal terminoloji çok düşük seviyede gelişme göstermiştir. Bunun temelinde yatan neden, iklim mültecisi kavramının net bir tanımının bulunmaması ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan ve ırkı, dini, milliyeti, belirli bir gruba aidiyeti veya siyasi görüşleri sebebiyle kendi ülkelerinde yaşam sürmelerine olanak kalmayan, cezai kovuşturma ve ölüm korkusu yaşayan insanlar için geçerli olan 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin yetersizliğidir. Bu yapılan tanımlama, iklim mültecisi kavramını ve ihtiyaçlarını, tam olarak anlatan ve ihtiyaçları karşılayan yasal bir statü olmadan ortada bırakmaktadır. Yapılması muhtemelen iyi şey, ihtiyaç duyulan ve gerekliliği mevcut koşullarda anlaşılan iklim mültecileri alt kategorisinin uluslararası sözleşmeler yoluyla tanımlanmasıdır.

Kaynakça

- Afridi, Q. K. (2022, September 02). Pakistan's disastrous floods uproot refugees and citizens. *The office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)*. <https://www.unhcr.org/>
- Ahmed, K., & Choat, I. (2022, January 24). *The guardian*. <https://www.theguardian.com/>
- Armaoğlu, F. (2019). *20.yüzyıl siyasi tarihi*. Kronik Kitap.
- Bates, D. C. (2002). Environmental refugees? Classifying human migrations caused by environmental change. *Population and Environment* 23, 465–477.
- BBC. (2020, Jan 20). People urgently fleeing climate crisis cannot be sent home, UN rules. <https://www.bbc.com/>
- Berchin, I. I., Valduga, I. B., Garcia, J., & Guerra, J. (2017). Climate change and forced migrations: An effort towards recognizing climate refugees. *Geoforum*, 84, 147-150. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.06.022>
- Bettini, G. (2013). Climate barbarians at the gate? A critique of apocalyptic narratives on 'climate refugees'. *Geoforum*, 45(4), 63-72. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.09.009>
- Bose, P., & Lunstrum, E. (2014). Introduction environmentally induced displacement and forced migration. *Refuge*, 29(2), 5-48.
- Boyacı, Ö. T. (2020). İklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin korunmasına yönelik ilk kararlar ve Avrupa insan hakları sözleşmesi kapsamındageri göndermeme ilkesi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 41-81.
- Brown, O. (2016). *The international institute for sustainable development (IISD)*. <https://www.iisd.org/>
- Climate Refugees. (2022, March 03). *Latest IPCC Report Projects Climate Change Will Increase Migration Within Africa*. <https://www.climate-refugees.org/>
- COP 27. (2022, December 19). *27th Conference of the Parties of the UNFCCC* <https://unfccc.int/event/cop-27>
- Doğan, İ. (2020). *İnsan hakları hukuku*. Astana Yayınları.
- Ekşi, N. (2016). İklim mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 10-58.
- El-Hinnawi, E. (1985). *United Nations Environment Programme-Environmental refugees*. <https://digitallibrary.un.org/>
- Farbotko, C., & Lazrus, H. (2012). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*, 22(2), 382-390.
- Greenfield, P., Harvey, F., Lakhani, N., & Carrington, D. (2022, November 7). *The guardian*. <https://www.theguardian.com/>
- White House (2021). *Report on the impact of climate change on migration*. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/10/report-on-the-impact-of-climate-change-on-migration.pdf>
- Jacobson, J. L. (1988). Environmental refugees: A yardstick of habitability. *Bulletin of Science, Technology & Society* 8(3), 257–258.

- Jolly, S., & Ahmad, N. (2019). *Climate refugees in South Asia*. Springer Singapore.
- Karameşe, Ş. (2021). İklim değişikliği mültecileri'nin birleşmiş milletler ve Türkiye'den bekledikleri yasal düzenlemeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 133-150.
- Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., & Woerden, F. V. (2018). *What a waste 2.0 : A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050 Urban Development*. Washington, DC: World Bank.
- Kodji, P., Tchobsala, & Ibrahima, A. (2021). Impacts of refugees and climate change on agricultural yields in the Sahelian zone of Minawao, Cameroon. *Environmental Challenges*, 4, 1-7.
- Letcher, T. M. (2021). *The impacts of climate change: A comprehensive study of physical, biophysical, social and political issues*. Elsevier. <https://shop.elsevier.com/books/the-impacts-of-climate-change/letcher/978-0-12-822373-4>
- Living Planet*. (2022). *Living planet report 2020*. <https://livingplanet.panda.org/>
- Lustgarten, A. (2022, July 22). *Caribbean nations are trapped between the global financial system and a looming climate disaster. One country's leader has been fighting to find a way out*. <https://www.nytimes.com/>
- Molla, N. A., Mollah, K. A., Ali, G., Fungladda, W., Shipin, O., Wongwit, W., & Tomomi, H. (2014). Quantifying disease burden among climate refugees using multidisciplinary approach: A case of Dhaka, Bangladesh. *Urban Climate*, 126-137.
- Myers, N. (1993). *Ultimate security: The environmental basis of political stability*. W. W. Norton & Company.
- Myers, N. (1997). Environmental Refugees. *Population and Environment*, 19, 167-182.
- Myers, N., & Kent, J. (2001). Food and hunger in Sub-Saharan Africa. *Environmentalist*, 21, 41-69.
- Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2009). Göç terimleri sözlüğü, *IOM Uluslararası Göç Örgütü*.
- Shamoun, J., Chen, A., Taranta, J., Rodriguez, E., & Tarasov, A. (2021, May09). *Climate change and forced migration: a focus on kiribati*. <https://storymaps.arcgis.com/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). *The climate action monitor 2022 helping countries advance towards net zero*. <https://data.oecd.org/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- International Organization for Migration (IOM). (2022, December 12). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. <https://lac.iom.int/en/node/124596>
- UNICEF. (2022, November19). *Climate change and disaster risk reduction*. <https://www.unicef.org/>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2022). *World Population Prospects: The 2024 Revision*. <https://population.un.org>
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2022, December 19). *Climate change and displacement*. <https://www.unhcr.org/>

Universal Declaration of Human Rights. (2022, December 12). <https://www.un.org/>

Van Selm, J., & Newman, E. (2003). *Refugees and forced displacement. International security, human vulnerability and the state*. United Nations University Press

World Bank. (2021, September 13). *Climate Change Could Force 216 Million People to Migrate Within Their Own Countries by 2050*. <https://www.worldbank.org/>

World Bank. (2022, February 05). *Climate action in 2022: A look back at the World Bank's climate work for the past year*. <https://www.worldbank.org/>

Yücel, G., & Kurnaz, L. (2021). *Yeni gerçeğimiz sürdürülebilirlik*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.